

II. Çocuk Haklarının Uluslararası Hukukta Tarihsel Gelişimi¹

Toplumların, çocuğun korunmasını bir değer olarak kabul etmesi uzun bir sürecin ürünüdür.

1920 yılında kurulan, Çocuklar İçin Uluslararası Yardım Örgütü'nün temel amaçlarından biri, savaştan zarar gören ülkelerin çocuklarının acil gereksinimlerini gidermektir. Örgüt, amacına ulaşmak için çabalarını sürdürürken, daha geniş planda ve sürekli bir şekilde çocukları korumak amacıyla gerekli programın düzenlenmesine ve bu programın ilkelerinin belirlenmesine çaba göstermiştir. İşte bu çabaların sonucu olarak, 26 Eylül 1924 tarihinde, Milletler Cemiyeti Genel Kurulu, "Çocuk Hakları Bildirgesi"ni kabul etmiş ve böylece çocuklarla ilgili ilk geniş kapsamlı uluslararası düzenleme ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler'in kuruluşundan sonra, 1948 yılında, BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiş, ancak bu belgede çocukların hak ve özgürlükleri için özel düzenleme yer almamıştır. Çocukların özel ihtiyaçları, ayrı bir belgenin düzenlenmesini gerektirmiştir. Yaklaşık on yıl süren çalışmaların sonucunda 20 Kasım 1959'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 78 ülkenin temsilcisinin katıldığı genel oturumunda Çocuk Hakları Bildirgesi'ni oybirliği ile kabul etmiştir. Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi ile 1924 yılında başlayan dönemin son aşamasını ise, 20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi oluşturmaktadır. Bu üç çalışmanın ortak özelliği, çocuk hakları konusunda dünya çapında yapılan girişimler olması ve uluslararası toplumun konuya olan ilgisini yansıtmasıdır. İlk iki çalışma "bildirge" olması nedeniyle hukuken bağlayıcı değildir. Dolayısıyla, bildirgelerde yer alan ilkelere uyulmaması halinde yaptırım söz konusu olmamaktadır. Bununla birlikte, her iki bildirge de, ilan ettiği hakların varlığının, evrensel kabule mazhar olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, kendisine taraf olan devletleri bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Zira, devletler sözleşmeye taraf olmakla, ona uygun davranma isteklerini ortaya koymuş olmaktadır. Dolayısıyla, sözleşme hükümlerine uyulup uyulmadığını denetleyecek bir mekanizma, doğal olarak sözleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak kurulur. Çocuk haklarına ilişkin bildirgeler, bağlayıcı olmamalarına rağmen, başka bir işlev daha görmüşler, dünya çapında genel kabul gören BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin ortaya çıkışına zemin hazırlamışlardır.

1924, 1959 ve 1989 yıllarında dünya çapında gerçekleştirilen ve çocuk hakları bakımından kilometre taşı olarak kabul edilen bu girişimlerin yanı sıra, yine 1900'lü yıllarda başlayan, ve sözü geçen üç temel belge kadar geniş kapsamlı olmasa da, uluslararası toplumun çocuk haklarına gösterdiği ilgiyi ortaya koyan diğer çalışmalar vardır. Bu çalışmalar sonucu ortaya çıkan belgelerde çocuk hakları, bütün boyutları ile düzenlenmemekte, sadece belirli konular itibarıyla çocuğun korunmasını ele almaktadır. Bu tür girişimlerin, 1900'lü yılların başında ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede yapılan ilk önemli girişimin, çocukların fuhuş pazarına çıkarılmasına karşı önlem alma yönündeki çalışmalar olduğunu söylemek yanlış olmaz. Daha sonra da, sanayide, ucuz çocuk işçileri fabrikalarda, madenlerde ve gece işlerinde çalıştırmayı önleme yönündeki çalışmalar göze çarpmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile başlayan Milletler Cemiyeti Dönemi'nde, Cenevre'de çocuk ticaretine karşı ilk uluslararası konferans toplanmıştır. Birleşmiş Milletler Dönemi başladığında, çocukların korunması yönündeki çalışmaların hız kazandığını görmekteyiz. İkinci Dünya Savaşı'ndaki çocuk kıyımlarının ardından, çocukların işgüçlerinin ve cinselliklerinin sömürülmesi artmış ve bu gibi durumlara karşı uluslararası toplum harekete geçmiştir. Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde çocuk ticaretine, çocukların köleleştirilmesine, küçük yaşta evlendirilmesine, evlat edinmenin kötüye kullanılmasına, vatansızlığa, eğitimde aşağılanmaya, evlilik dışı çocuklara ayrımcılık yapılmasına ve ceza yargılamasında çocuk yapısına uygun düşmeyen uygulamalara karşı bir dizi karar çıkarılmıştır. Uluslararası çalışma örgütünün çabaları da yoğunlaşarak artmıştır.

Bütün bu girişimler, başarıyla sonuçlansın ya da sonuçlanmasın, 1900'lü yıllardan başlayarak uluslararası toplumun çocuklara karşı duyduğu ilginin güçlenmesini ve "Çocuğun

¹ Prof. Dr. Bilgin Tiryakioğlu, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi/ II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu, 2002

**Gündem Çocuk: Türkiye Çocuk Politikası
2008 (Basım aşamasında)**

Korunması” ilkesinin uluslararası toplumun genel menfaati olarak ortaya çıkışını göstermektedir.

Çocuğun yüksek yararını gözetilen kurallar, uluslararası anlaşmalarda da yerini almıştır. Hatta, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi’nde, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşlarının, mahkemelerin, idari makamların ve yasama organlarının gerçekleştirdiği, çocukları ilgilendiren tüm etkinliklerde, çocuğun yararının hareket noktası olması gerektiği belirtilmektedir. Sözleşmenin 18. Maddesi’nin ilk fıkrası da aynı ilkeyi, ana-baba ve vasi için tekrarlamaktadır: “Ana baba ve vasi her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler”.